

Helsinški bilten

HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.69 // OKTOBAR 2010

BOŠNJAČKI NACIONALNI SAVET: TEST ZA DRŽAVU

Sandžak je već dve decenije krizna tačka koja može lako i brzo da se aktivira i pretvori u žarište. Politika Beograda bila je u funkciji radikalizacije muslimanskog stanovništva u Jugoslaviji uoči ratova desetih. Jedna od teza koja je poslužila za njihovo opravdavanje jeste i ona da je radikalni islam srušio Jugoslaviju.¹ Ni nakon oktobra 2000, ta politika nije promenjena, bez obzira na činjenicu da su Bošnjaci Sandžaka doprineli svrgavanju Slobodana Miloševića (2000), i, kasnije uspostavljanju proevropske vlade (2008).

Demokratske vlade se nisu distancirale od strategije koja Bošnjake tretira kao remetilački faktor, niti su na bilo koji način ili bilo kojim gestom pokazali žaljenje zbog događaja iz devedesetih. Suđenja za zločine u Štrpcima i u Sjeverinu su bila polovična, bez ulaženja u odgovornost inspiratora tih zločina.

Svaki pokušaj Bošnjaka da se konstituišu kao manjina bio je suočen sa manjkom kapaciteta, ali i sa stalnim opstrukcijama iz Beograda. Neodgovornost lokalnih političara je takođe doprinela stvaranju političkog vakuuma, koga je vešto i uz podršku građana Sandžaka iskoristio muftija

¹ Ta teza, koju je zastupao i obrazlagao istoričar Milorad Ekmečić, bila je široko korišćena u svim medijima, i onda i sada.

Moamer Zukorlić. On je svoj legitimitet gradio na opravdanom nezadovoljstvu građana, opstrukciji Beograda i neodgovornosti Rasima Ljajića i Sulejmana Ugljanina.

Zukorlić je postao legitimni politički akter u Sandžaku. U međuvremenu je uspeo da stvori infrastrukturu koja obuhvata razne segmente društva: od univerziteta, Bošnjačke kulturne zajednice, Nacionalnog saveta Bošnjaka, ali i Islamske zajednice koja ima podršku bošnjačke populacije. U toku je i osnivanje nove partije koja treba da zauzme prostor SDA i SDP.

Arogancija ministra za ljudska i manjinska prava Svetozara Čiplića uvođenjem novih proceduralnih pravila za formiranje nacionalnog saveta Bošnjaka nakon što su izbori završeni, dodatno je zaoštrila odnose u Sandžaku i pokazalo odnos vlasti prema bošnjačkoj manjini. Ovaj gest je delimično rukovođen i interesima ministara iz Sandžaka koji imaju ucenjivačku moć, s obzirom da vladajuća koalicija ima tanku većinu u parlamentu. Ovaj svojevrсни inženjering dodatno utiče na gubljenje legitimiteta oba ministara u Sandžaku.

IZBORI ZA NACIONALNI SAVET

Izbori za nacionalne savete nacionalnih manjina pobudili su velika očekivanja pripadnika manjina, jer su neposredni izbori bili prilika da se na demokratski način reši problem legitimiteta saveta i doprinese boljoj integraciji manjina u političko društvo. Ocene izbora bile su oprečne. Predstavnici vlasti su isticali da je izborni proces tekao besprekorno, a predstavnici manjina su isticali da u njihovoj organizaciji nije bilo dovoljno ozbiljnosti, da je bilo „milion operativnih problema“, da su izbori ostavili gorak ukus u ustima, i da sve to nije dobro za državu, jer izbori nisu samo manjinsko pitanje.

Na izborima za nacionalni savet Bošnjaka učestvovala su tri izborne liste - Bošnjačka lista, Bošnjački preporod i lista Bošnjačke kulturne zajednice.² Najveću medijsku pažnju privukla je lista Bošnjačke kulturne zajednice, koju je predvodio sandžački muftija Muamer Zukorlić. Zukorlićevu kandidaturu je podržao Sabor islamske zajednice u Srbiji.

2 Najviše mandata osvojila je lista BKZ – 17, zatim Bošnjačka lista – 13, a lista Bošnjački preporod - 5.

Zukorlić je svoje učešće na izborima objasnio željom da pomogne u očuvanju bošnjačkog identiteta, zatim da je to njegov odgovor na „nepravdu koja se čini Bošnjacima“, i željom da se promeni odnos Beograda prema Bošnjacima. On je poručio da se od države očekuje da Bošnjake ne tretira kao opasnost za državu, nego da ih prihvati kao pozitivan resurs, kao segment bogatstva Srbije i faktor stabilnosti.³ Zukorlić je ukazivao u svojim izjavama da „režim u Beogradu vodi tihi rat protiv Bošnjaka“ i da su ga osećaj nesigurnosti i nepoverenja naterali da zaoštri retoriku,⁴ dramatičuje položaj Bošnjaka i izbore za nacionalni savet. On je kampanju predstavio kao svojevrsni referendum na kome Bošnjaci treba da se opredele između dva koncepta – autentično bošnjačkog i „probeogradskog“: prvi, po njegovim rečima, teži očuvanju bošnjačkog identiteta, drugi nudi asimilaciju.⁵

3 „Režim u Beogradu vodi tihi rat protiv Bošnjaka“, www.danas.rs.

4 „Režim u Beogradu vodi tihi rat protiv Bošnjaka“, www.danas.rs.

5 „Bošnjački referendum u Srbiji“, www.glas-javnosti.rs.

Njegov iskorak u političku arenu omogućili su lokalni lideri dve najjače bošnjačke partije – Sulejman Ugljanin i Rasimu Ljajić. Za njih je izjavio da su njihove ambicije da Islamsku zajednicu stavi pod svoju kontrolu i da je upotrebe za partijske interese.⁶ Takođe je ukazivao na njihovo gubljenje legitimnosti u Sandžaku, jer su, kako je izjavio, više predstavnici vlade u Sandžaku, nego što su predstavnici Bošnjaka u Beogradu.⁷ Osporio je i njihov doprinos poboljšanju položaja Bošnjaka⁸.

Zukorlićeva kandidaura naišla je na osudu kao nedopustivo mešanje Islamske zajednice u politiku i kao loš potez. Adem Zilkić, reis ul ulema Islamske zajednice Srbije (IZS) tvrdi da muftiju (Zukorlića) vera nikada nije interesovala.⁹ Rešad Hodžić, predsednik Sandžačke demokratske partije (SDP), smatra da muftijina kandidatura znači da bi i SDP mogao osnovati svoju islamsku zajednicu.¹⁰ Rasim Ljajić, lider SDPS, smatra da to ne predstavlja dobru poruku i doprinosi konfuziji, jer bi i nekom političaru moglo pasti na pamet da se kandiduje za najviše verske funkcije.¹¹ Međutim, po oceni ministra Čiplića, kandidatura muftije Zukorlića je očekivana i dopuštena aktivnost.¹²

Zukorlić je ocenio izbore kao „veliki iskorak za Bošnjake i državu Srbiju“, jer smo „u ovoj kampanji protiv nas imali mašineriju dvojice ministara, Sulejmana Ugljanina i Rasima Ljajića, kojima je zvanični Beograd učinio dostupnim sve

6 „Režim u Beogradu vodi tihi rat protiv Bošnjaka“, *www.danas.rs*.

7 „Strpljenje ima granice“, *Arena*, 21. jun 2010.

8 „Sve to što su oni radili bilo je“, ocenio je Zukorlić, „bez efekta za ovaj narod“. „Režim u Beogradu vodi tihi rat protiv Bošnjaka“, *www.danas.rs*.

9 <http://www.vesti.rs/Vesti> .

10 „SDP(S) u panici“, <http://sandzakpress.net> .

11 „Politika postala pijaca“, *www.novosti.rs*.

12 „Čiplić: Muftija ima pravo na kandidaturu“, <http://sandzakpress.net> Na listi „Mađarska sloga“ nalazila su se četiri ckrvena velikodostojnika – dva biskupa, jedan episkop i sveštenik.

resurse. U završnici kampanje protiv nas se lično uključio i predsednik Tadić, koji je u predizbornoj šutnji primio plaketu za navodni doprinos afirmaciji prava Bošnjaka od strane Bošnjačkog nacionalnog veća¹³.

KONSTITUISANJE SAVETA

Na konstitutivnoj sednici (7. juli) pojavili su se samo predstavnici BKZ i dva predstavnika sa liste Bošnjački preporod. Za predsednika Nacionalnog saveta je izabran Mevludin Dudić, a za predsednika Izvršnog odbora Samir Tandir. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, međutim, nije priznalo ovako formiran nacionalni savet i najavilo održavanje nove konstitutivne sednice, odnosno novih izbora, ukoliko zakazivanje nove sednice ne uspe. Zukorlić je tim povodom izjavio da BKZ neće ići na nove izbore, jer Bošnjaci imaju predstavničko telo i da je za njih ova priča završena. Čiplić i Ljajića nazvao je organizovanom bandom i rekao da je Ljajić osmislio krađu i falsifikovanje, a Čiplić sve realizovao sa svojim ljudima.¹⁴

Osnovni problem sa konstituisanjem bošnjačkog Nacionalnog saveta bio je u tome što je Ministarstvo za ljudska prava bilo nezadovoljno činjenicom da je na tim izborima većinu dobila Zukorlićeva lista. Zbog toga je Ministarstvo dan uoči konstituisanja saveta promenilo neke odredbe Pravilnika. Pravilnik je promenjen u želji, kako navodi Ministarstvo, da se pojasne neke odredbe: zbog specifičnosti bošnjačke manjine dodata je odredba o kvalifikovanoj većini. Ministar Čiplić je kao razlog za promenu poslovnika naveo i „sumnju da će Ministarstvo podleći pritisku liste BKZ i primeniti natpolovičnu većinu kao dovoljnu za konstituisanje nacionalnog saveta. Ova bojazan temeljila se na činjenici da je izvršen svojevrсни pritisak na dva člana liste Bošnjački

13 *Danas*, 8. jun 2010.

14 „Zukorlić: brutalna uvreda za Bošnjake“, *Danas*, 11. jul 2010.

preporod da pređu na stranu ove prvopomenute liste. Zbog ove sumnje članovi sa dve liste se nisu pojavili na konstitutivnoj sednici.¹⁵ P. Antić, pomoćnik ministra za ljudska i manjinska prava, rekao je da odredba o dvotrećinskoj većini potrebnoj za konstituisanje predstavničkog tela direktno počiva na Ustavu Srbije.¹⁶

Pošto se, prema njihovoj oceni, nisu stekli uslovi za formiranje nacionalnog saveta, predstavnici Ministarstva su napustili sednicu, ali su prisutni članovi izbornih lista nastavili sa radom i formirali novi nacionalni savet. Suočeni sa kršenjem dobre demokratske prakse, čelnici BKZ su takav potez ocenili kao još jednu podvalu Beograda¹⁷ i najavili krivične prijave protiv nadležnih u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava.¹⁸

Nevladine organizacije su takođe ukazale na to da je promena izbornih pravila stvorila probleme nakon izbora. Aleksandar Popov iz Centra za regionalizam je ocenio da su problemi veći nego što su bili pre izbora i da je dijalog jedina opcija kako bi se zajednički došlo do rešenja problema.¹⁹ Centar za razvoj civilnog društva (CRCD) je upozorio da se situacija „usijava“ i da se problemi najvećim delom proizvode u Beogradu, a ne na terenu, te da odgovornost za to snosi onaj koji poseduje vlast, a to su Vlada Srbije i njena resorna ministarstva.²⁰

15 „Čiplić otvorio vrata zloupotrebama“, Blic, 30. jul 2010.

16 „Danas krčka, sutra može da iskipi“, NIN, 22. juli 2010.

17 „Bosnjacki savet ipak konstituisan“, www.B92.

18 Oštre kritike na račun Ministarstva za ljudska i manjinska prava izrekao je i Kenan Hajdarević, poslanik LDP. Po njegovim rečima, Ministarstvo je pokazalo želju da, menjajući poslovnik prekrnji izbornu volju Bošnjaka i kreira bošnjački nacionalni savet shodno partijskoj i ličnoj volji dva ministra Bošnjaka u vladi Srbije. „BKZ konstituisala, Ministarstvo osporava“, Danas, 8. jul 2010.

19 „Vlast optužena da daje municiju ekstremistima“, Dnevnik, 28. august 2010.

20 Isto.

REAKCIJE U SANDŽAKU

U Deklaraciji koja je usvojena na zasedanju Bošnjačkog nacionalnog sabora (BNS) – sabor je održan samo nekoliko dana nakon održavanja konstitutivne sednice Nacionalnog saveta - „najoštrije se osuđuje pravni i politički barbarizam Ministarstva za ljudska i manjinska prava“, i zahteva se hitna smena ministra Čiplića²¹ i utvrđivanje odgovornosti učesnika u falsifikovanju izborne volje Bošnjaka. Saborskom Deklaracijom se pozivaju kandidati sa preostale dve liste da se uključe u rad Bošnjačkog nacionalnog vijeća. U cilju afirmacije i rešavanja statusa Sandžaka, Sabor je formirao odbor za obnovu Narodnog vijeća Sandžaka, te poseban odbor za internacionalizaciju pitanja diskriminacije Bošnjaka. U Deklaraciji se Bošnjaci proglašavaju konstitutivnim narodom u Srbiji, zahtevaju se hitni razgovori sa predsednikom Republike i Vlade, kako bi se rešilo pitanje ustavnog statusa Bošnjaka.

Deklaracija je dodatno pokazala kako se problemi u vezi sa izborom bošnjačkog nacionalnog saveta komplikuju i zaoštavaju, ali i proširuju i na neka druga pitanja. Zaoštavanju je doprineo i sam Muamer Zukorlić koji je izjavio da „igranje sa Sandžakom znači poigravanje sa ovim delom Srbije. Država je kao zgrada u kojoj stanari mogu da se vole ili ne vole. Ukoliko većinski stanari odluče da zapale jedan stan, rizikuju da se upali cela zgrada. Zato nije se igrati sa vatrom. Ili će nam svima biti lepo, ili će biti vatre do vrha. Samo naša kuća goreti neće.“²²

21 Pravilo o dvotrećinskoj većini potrebnoj za konstituisanje nacionalnog saveta ministar Čiplić je objasnio potrebom da se zaštiti izborna volja Bošnjaka, jer je, po njegovim rečima, postojala pretnja da će ta volja biti izigrana od strane Bošnjačke kulturne zajednice. „Zukorlić prekraja izbornu volju Bošnjaka“, Danas, 23. august 2010.

22 „Zukorlić Tadiću preti vatrom“, <http://srb.time.mk>. Ako ništa drugo, Zukorlić je ostao dosledan sebi. U intervjuu novosadskoj Areni on je izjavio da će zaoštriti retoriku uvek kada bude suočen sa nepravdom.

Zukorlićeve izjave nisu ostale bez reakcija. Ukazivano je na to da one neodoljivo podsećaju na retoriku koja se svojevremeno mogla čuti na mitinzima Srba sa Kosova,²³ da se Zukorlić, kao čovek opasnih namera, bolesne sujete i zastrašujuće lične ambicije, poigrava su sudbinom svih nas, da, zloupotrebljavajući siromaštvo i besperspektivnost ljudi u Raškoj oblasti bukvalno poziva na džihad,²⁴ da doprinosi zapaljivoj atmosferi i da njegove sračunate izjave mogu biti motiv teroristima i nasilju,²⁵ da mu odgovara atmosfera haosa, incidenata i stvaranja paralelnih institucija,²⁶ da nastoji da se nametne kao neprikosnoveni lider, gospodar života i smrti od koga zavise posao, školovanje, bolnički tretman, mesto u vrtiću, jednom rečju, egzistencija.²⁷ Osim toga, iznete su i optužbe da krši ustav Srbije, da pokušava da uzurpira ustavna prava Bošnjaka, a nacionalni savet iskoristi kao telo koje će tražiti federalizaciju Srbije i konstitutivnost Bošnjaka.²⁸

ZOŠTRAVANJE ODNOSA SA ISLAMSKOM ZAJEDNICOM U SRBIJI

Krajem jula Vlada Srbije je donela odluku kojom su dodatno zaoštreni odnosi sa Islamskom zajednicom u Srbiji (IZuS), na čijem je čelu Muamer Zukorlić. Naime, odlukom Vlade izmenjen je sastav članova Komisije za veronauku - muslimane sada u komisiji predstavlja samo reis Zilkić. Pre ove odluke obe islamske zajednice su imale svoje predstavnike.

23 „Povodom najnovijih dešavanja u Sandžaku“, Saopštenje Centra za razvoj civilnog društva (CRCD).www.cdcs.org.rs

24 Vidi „Opasni muftija i nejak a država“, www.pressonline.rs.

25 „Zukorlić podstiče radikalni islamizam“, www.vesti-online.com.

26 Esad Džudžević, nosilac izborne liste Bošnjačka lista, „Džudžević: Zukorliću odgovara atmosfera haosa u Sandžaku“, Politika, 5. septembar 2010.

27 „Zukorlić huška Bošnjake na braću i komšije“, Blic, 5. septembar 2010.

28 Ministar Čiplič, „Zukorlić igra na podele“, Politika, 20. august 2010.

Mevludin Dudić²⁹ za svoju smenu navodi dve činjenice – prvo to što je 2007. godine odbio da pređe u „paraversku formaciju“ Islamsku zajednicu Srbije (IZS, koju predstavlja reis Zilkić) i, drugo, činjenicu da je nedavno izabran za predsednika BNV. Mešihat IZuS je u pismu predsedniku Vlade Mirku Cvetkoviću naveo da je Dudić smenjen bez znanja i konsultacija sa IZuS. Pismo je upućeno i verskim zajednicama koje imaju članove u komisiji i u kome se ističe da od IZuS nije zatraženo da predloži svog člana, niti je obaveštena o razrešenju i imenovanju novih članova, već je sve urađeno bez njenog znanja. Razrešenje Dudića bilo je povod da se oglasi i Udruženju nastavnika islamske veronauke i zatraži izmenu odluke, te prijem u Ministarstvu prosvete. Iz Udruženja je poručeno da će, ukoliko se ne udovolji ovim zahtevima, biti organizovani masovni protesti imama i veroučitelja,³⁰ da će roditelji i učenici biti pozvani da bojkotuju nastavu,³¹

29 M. Dudić je bio član Komisije za veronauku od njenog osnivanja (2004).

30 Proteste su zakazali pripadnici obe islamske zajednice, ali oni nisu održani. Rešad Plojović, muftija beogradsko-novosadski, kaže da je protest ispred Vlade otkazan zato što Udruženje nastavnika veronauke IZuS, nije želelo da upadne u zamku da se problem nastao zbog smene člana IZuS u komisiji za veronauku prikaže kao sukob između muslimana. Mi imamo, izjavio je on, problem sa režimom u Beogradu, i ne radi se o sporu među muslimanima. „Odluka Vlade Srbije podelila muslimane“, Danas, 1. septembar 2010.

Muftija Muhameda Jusufspahić kaže da protest veroučitelja IZuS nije održan iz sasvim suprotnih razloga – zato što se nisu okupili u dovoljnom broju. Pošto njihov skup nije održan, odložen je i kontraskup IZS. Jusufspahić je izrazio spremnost da se dve zajednice sastanu i pogledaju jedna drugoj u oči. On je izjavio i da se u 90 posto stvari slaže sa muftijom Zukorlićem, jer govori istinu. Međutim, tom istinom se, kako je naglasio, želi nešto neistinito. Pošto Zukorlić pokušava da da koš tamo gde ne treba, mi moramo da budemo tu, izjavio je slikovito Jusufspahić, da mu lupimo bananu. „Moramo Zukorliću da lupimo bananu“, www.vesti-online.com.

31 Sa Bajramske akademije u Prijepolju Zukorlić je pozvao roditelje i učenike da bojkotuju nastavu veronauke koju bi, po njegovim rečima, sprovodili nekvalifikovani veroučitelji. Direktori pojedinih škola u Novom Pazaru našli su se, prema pisanju medija, na mucij kojeg veroučitelja da zaposle. Zakon ih obavezuje da zaposle one sa spiska koji im je prosledilo

a pripadnici Islamske zajednice na građansku neposlušnost, kao i da će se organizovati i drugi oblici mirnih protestnih akcija.³²

Muamer Zukorlić je Dudićevu smenu ocenio kao „udarac muslimanima zato što su se drznuli da traže svoja verska i nacionalna prava“.³³ Zukorlić je kritike uputio i SPC jer nije odgovorila na pismo upućeno i ostalim verskim zajednicama, čime su, kako je rekao, „legalizovana naša saznanja da je SPC jako zainteresovana da se IZ oslabi, da joj se zaustavi razvoj i da su organi države poluga SPC u realizaciji njenih programa“.³⁴ Vladika Irinej Bulović je njegove optužbe ocenio kao neistinite i zlonamerno smišljene laži i poručio da Zukorliću, „nije stalo ni do verske nastave, ni do prikazivanja verskog učenja u medijima, niti do bilo kakvih verskih prava srbijanskih muslimana. Kamenovanje autobusa, paljenje srpske zastave, nasilje nad direktorom škole i mnogi

Ministarstvo prosvete, ali ih Islamska zajednica u Srbiji (IzuS) upozorava da će – ako ne angažuju veroučitelja sa njihovog spiska – to izazvati bojkot nastave. Ispred nekoliko škola su održani protesti. U OŠ „Selakovac“ direktor je, prema pisanju Politike, doživeo neprijatnosti – njega je, prema pisanju medija – fizički napao jedan od telohranitelja M. Zukorlića - jer je angažovao „pogrešnog“ veroučitelja. Na sajtu IsuZ objavljena je, međutim, informacija da nikakvih incidenata na ovom skupu nije bilo.

32 „Traže promenu vladine odluke“, Danas, 23. august 2010. Iz Ministarstva vera je poručeno da je neprihvatljiva konstatacija da je odluka Vlade posledica bilo kakvog diskriminatorskog odnosa prema nastavi veronauke, da personalnim izmenama veronauka ne može biti ugrožena, da Dudić nije smenjen iz članstva komisije, nego da je samoinicijativno napustio njen rad i da verska nastava ne sme biti poligon preko koga se prelamaju podele u islamskoj zajednici i mesto za politička razračunavanja bilo koje vrste. „Ministarstvo tvrdi da Zukorlić odbija saradnju“, Danas, 31. august 2010.

33 „Sve jasniji glasovi za autonomiju“, Danas, 20. avgust 2010.

34 „Crkva stoji iza sukoba u IZS“, Danas, 3. septembar 2010. Po Zukorlićevim rečima SPC se sveti IZ zato što se ova, prilikom donošenja Zakona o crkvama i verskim zajednicama, suprotstavila tome da SPC formalno i zakonski ima povlašćeni status.

drugi postupci ukazuju na to da su njegove namere sasvim drugačije“.³⁵

VLASNIŠTVO ISLAMSKE ZAJEDNICE

Problem vlasništva Islamske zajednice je takođe izašao na površinu mada već duže vreme tinja. Povod je bila izgradnja dečijeg vrtića na parceli u Petoj mesnoj zajednici u Novom Pazaru, za koju IZuS tvrdi da je vakufska imovina. Sveopšti Sabor IZuS je to ocenio kao kulminaciju nasilja, diskriminacije i gaženja elementarnih prava muslimana, a Mešihat IZuS je izdao proglas kojim se vernici pozivaju na protestni skup koji je trebao da se održi na spornoj parceli. Protestni skup je sprečila policija na koju su bacane kamenice i crepovi i upućivane pogrde.³⁶ Pošto zvaničnici IZuS nisu uspeli da od policije isposlušuju prolaz do sporne parcele, jedan broj učesnika protesta je blokirao prilaze gradu. Iste večeri Zukorlić je pozvao vlasti da započnu razgovore kako bi se očuvali mir i stabilnost u Sandžaku. Važnu ulogu u posredovanju za ove razgovore imao je Čedomir Jovanović, lider LDP.³⁷

Ministar policije Dačić je izjavio da „ne žele sukobe“, ali da niko ne može da napada policiju i očekuje da ona na te napade ne reaguje.³⁸

35 „Irinej odgovorio Zukorliću“, www.pressonline.rs.

36 U incidentu je povređeno šest policajaca. Učesnici protesta su skandirali „Rasime, lopove“, „Suljo, lopove“, „Rasime Srbije“ i „Suljo Srbije“. Policajci su nazivani četnicima koji su klali na Kosovu. Sead Šaćirović, imam, svoje dobacivanja je objasnio rečima da mu je jedan policajac doviknuo da „nisam u Srebrenici i da će ubiti i nas, kao što je naše sunarodnike ubijao tamo“. „Neredima osvaja vlast“, Pravda, 6. septembar 2010.

37 „Jovanović se ponaša kao političko krilo Zukorlića, i smatram da on time hoće da dobije glasove u Sandžaku. Ne znam šta mu je“, izjavio je Meho Omerović, funkcioner SDPS. „Omerović: Čeda je Zukorlićev portparol“, www.sandzaklive.rs.

38 „Dačić: Policija ne može da rešava političke i verske probleme“, Dnevnik, 6. septembar 2010. Dopisnici Danasa iz Novog Pazara Slađani Novosel, nekoliko učesnika je uputilo

Tomo Zorić, portparol Republičkog tužilaštva, je izjavio da tužilaštvo prati situaciju i da će, ukoliko se ustanovi da ima elemenata krivične odgovornosti, biti pokrenuti krivični postupci.³⁹ Po mišljenju Vladana Batića, predsednika DHSS, u dosadašnjim radnjama Muamera Zukorlića već postoji više elemenata krivičnih dela raspirivanja nacionalne i verske mržnje i razdora, pa je vreme da pravna država reaguje, kako već sutra ne bi bilo kasno.⁴⁰ Ako Zukorlić pređe crtu i prekrši zakon, država treba da reaguje, poručio je i Darko Trifunović, ekspert za međunarodni terorizam: „On je sada na ivici i tu se kreće, dok napetosti u Sandžaku rastu. Njegovi govori ne predstavljaju krivično delo, ali njegov govor treba osuditi, jer se on zaklanja iza mantije i turbana“.⁴¹ Zukorlić svojim potezima diže tenzije, ocenio je Aleksandar Radić, vojni analitičar, fabrikuje se bezbednosna kriza, pa sledi pokušaj internacionalizacije problema.⁴² Radić smatra da vlast treba da demonstrira autoritet, ali da sa Zukorlićem treba razgovarati.

DIJALOG ILI INTERNACIONALIZACIJA

Zukorlić je u više navrata tražio dijalog sa Beogradom, ali su ti zahtevi bili ignorisani. Beograd je to ocenio više kao želju da se i preko razgovora sa najvišim državnim funkcionerima, s jedne strane, oslabi autoritet dvojice bošnjačkih lidera i ministara u republičkoj vladi, a, s druge strane, Zukorlić etablira kao ključna adresa u rešavanju problema. Problemi u Sandžaku su se najčešće

pretnje. Udruženje novinara Srbije (UNS) najoštrije je osudilo ove pretnje.

³⁹ Situaciju pomno pratimo i analiziramo. Pozivamo na toleranciju i upozoravamo, poručili su iz Tužilaštva, da je tanka linija između slobode govora i krivičnog dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti. „Tužilaštvo upozorava Zukorlića“, Blic, 8. septembar 2010.

⁴⁰ „Uhapsite Zukorlića“, Pravda, 7. septembar 2010.

⁴¹ Isto.

⁴² „Neredima osvaja vlast“, Pravda, 6. septembar 2010.

svodili na unutarbošnjačke razmirice i borbu bošnjačkih vođa za politički primat.⁴³

Zukorlić je isticao da su spremni na dijalog na svim nivoima: „Hoćemo da razgovaramo. Hoćemo da rešavamo probleme dijalogom i razgovorom, ali nećemo sjediti skrštenih ruku... Mi i dalje insistiramo na internacionalizaciji. Predstaviti ćemo, ovu tiraniju svim međunarodnim institucijama i organizacijama i na zapadu, i na istoku“.⁴⁴ U tom smislu upućeno je i pismo Ketrin Ešton, komesaru za inostrane poslove i bezbednost Evropske unije, u kome se zahteva da se „na područje Sandžaka upute međunarodni posmatrači“.

O položaju Bošnjaka u Sandžaku govorilo se i na godišnjem skupu Svetske islamske lige (Rabite) u Meki, u Saudijskoj Arabiji. Reis Mustafa Cerić je na skupu tražio da se, zbog kršenja ljudskih i verskih prava, zaštite muslimani u Srbiji koji slede Zukorlića. O ugrožavanju verskih i nacionalnih prava muslimana na konferenciji je govorio i Zukorlić. Na konferenciji je pokrenuta i inicijativa da Islamska zajednica bude spona Sandžaka sa islamskim svetom, kada je reč o investicijama u taj kraj.

U Sarajevu je u septembru formiran Odbor za podršku Sandžaku sa ciljem davanja „pune i višeslojne podrške borbi Bošnjaka u Sandžaku na putu ostvarivanja pune slobode i svih individualnih i kolektivnih prava, a protiv sve učestalije diskriminacije nad Bošnjacima na vjerskoj i etničkoj osnovi“⁴⁵. Za predsednika Odbora izabran je Avdo Hebib, borac za ljudska prava i prava

⁴³ Po oceni Dejana Vuk Stankovića reč je o borbi za politički primat među bošnjačkim strankama. Zukorlić bi želeo da bude neprikosnoveni lider Bošnjaka. „Neredima osvaja vlast“, Pravda, 6. septembar 2010.

⁴⁴ „Glavni miftija ponovo pozvao vlasti u Beogradu na dijalog“, www.islamskazajednica.org.

⁴⁵ http://www.islamskazajednica.org/index.php?option=com_ezine&task=read&page=2&category=13&article=4431.

Bošnjaka, bivši Ministar unutrašnjih poslova BiH i aktuelni predsjednik Udruženja „Patriotska liga“.

Srpski zvaničnici osporavaju bilo kakvu potrebu za prisustvom stranih posmatrača,⁴⁶ dok Zukorlićevi oponenti u Sandžaku smatraju da bi posmatrači trebalo „da vide da u Evropi postoji čovek koji je verski vođa, ima svoju televiziju, univerzitet, vozni park veći od skupštine opštine i najavljuje osnivanje političke partije“.⁴⁷

SANDŽAK: NOVO KRIZNO ŽARIŠTE

Zvanični i nezvanični Beograd ima drugačije objašnjenje za delovanje Muamera Zukorlića. Događaji oko formiranja nacionalnog saveća Bošnjaka podstakli su neke komentatore da o Sandžaku govore kao novom kriznom žarištu koje bi moglo da destabilizuje zemlju i region. Darko Tanasković, profesor na Fakultetu za bezbednost, tvrdi da „nismo daleko od toga da dobijemo teroriste samoubice, jer sve drugo već imamo: od vehabizma do glorifikacije Al Kaide i muhadžedina po raznim sajtovima“.⁴⁸ Za Ninoslava Krstića ti su incidenti posledica zapaljivih izjava o stvaranju sandžačke autonomije, dok su za Zukorlića oni posledica beznađa i podizanja tenzija. Ti su incidenti, po njegovim rečima, za osudu, ali ne mogu biti važniji od kršenja Ustava i diskriminacije Bošnjaka i ugrožavanja Islamske zajednice.

Momir Stojanović, bivši direktor Vojnobezbednosne agencije, dešavanja u Sandžaku tumači kao poruku Zapada: „Evo šta možemo da

46 „Ne postoji ni jedan objektivni razlog zbog koga bi evropski i drugi posmatrači u Srbiji bili potrebni“, ocenio je ministar Čiplić i dodao: „Ako neko misli da strani posmatrači treba da podrže nekoga ko se protivi izgradnji dečijeg vrtića, onda je on zalutao u politiku“. „Muftija džabe zove“, *www.novosti.rs*.

47 Isto.

48 *www.vesti-online.com*.

uradimo ako ne omekšate stav o Kosovu“. „Ovim je rečeno – ako ne uradite ono što se od vas traži zapalimo vam Sandžak“. On smatra da je Zukorlić u bliskim vezama sa poglavarima iz BiH i Kosova i da uživa jaku podršku radikalnih islamskih centara u Iranu i Saudijskoj Arabiji iz čijih fondova i dobija novac.⁴⁹ Portparol DSS, Petar Petković, je takođe izrazio sumnju da iza dešavanja u Sandžaku stoje neke strane zemlje. Pozvao je državne organe da ispitaju da li iza ponašanja Zukorlića stoji klub „Prijatelji Sandžaka“ koji čine ambasadori nekih najuticajnijih zemalja u Beogradu.⁵⁰

Dževad Galijašević, stručnjak za terorizam, ističe da je Zukorlić „klon reisa Cerića koji je sebi namenio ulogu balkanskog ajatolaha, a povezuju ih krupni arapski kapital, naklonost prema vehabijama i američko namigivanje na sve njihove poteze“.⁵¹ Ukazuje da upravo Mustfa Cerić zastupa tezu da se sva pitanja u Srbiji rešavaju dijalogom dva konstitutivna naroda, Srba i Bošnjaka i da konačni Zukorlićev cilj nije teritorijalna autonomija Sandžaka, nego podgrevanje nestabilnosti i uništavanje Srbije kao značajnog regionalnog faktora, pošto jačanje Srbije nije u interesu SAD u regionu.

Nestabilnost u Raškoj oblasti odvija se, smatra Ninoslav Krstić, po istom scenariju kao i na Kosovu. Krstić je izjavio da ima informacije od stranih obaveštajnih službi da se ta nestabilnost priprema već dve godine i da je Muamer Zukorlić

49 „Zapad pali Sandžak zbog Kosova“, *Alo*, 7. septembar 2010. Stojanović je konstatovao da je vlast odgovorna za vrtoglavi, kako je rekao, uspon Zukorlića. Zbog glasova muslimana iz Sandžaka vlast je otvoreno koketirala sa Zukorlićem i pomogla mu da postane ono što je sada. I pokojni premijer Đinđić i predsednik Tadić su saradivali sa Zukorlićem i podržavali ga, izjavio je Stojanović.

50 Isto.

51 „Zukorlić je američki igrač“, *Alo*, 10. septembar 2010. Sredinom septembra u medijima se pojavila informacija da Zukorlić pokušava da otcepi Sandžak od Srbije uz pomoć američkog Kongresa. „Kongresmen SAD lobira za otcepljenje Sandžaka“, *Pravda*, 15. septembar 2010.

izabran da to sprovodi: „Sada smo u fazi kada kreću napadi na policiju koji će biti sve učestaliji, a za sve će se kriviti srpska strana“. Krstić je situaciju u Sandžaku okarakterisao kao veoma opasnu i dodao da je „poziv na autonomiju poziv na stvaranje države, a poziv na stvaranje države je otepljenje i pripajanje – zna se kome“.⁵²

Darko Tanasković smatra da je delovanje muftije Zukorlića i reis ul uleme Cerića deo istog projekta: „Simptomatično je zaoštavanje njihovog optuživanja Beograda upravo u vreme isčekivanja mišljenja Međunarodnog suda pravde o samoproglašenoj nezavisnosti Kosova... Izgleda da je potrebno doprineti stvaranju utiska o tome da je Srbija i dalje problematična država koja ne poštuje prava svojih državljana muslimanske veroispovesti. Ako to rezultira s bar nekoliko

priznanja nezavisnosti Kosova od strane muslimanskih zemalja, zadatak će biti izvršen“.⁵³

Miša Đurković, Centar za konzervativne studije, smatra da je cilj balkanske tranzicije svođenje Srbije na pretkumanovske granice i samo je bilo pitanje dana kada će se aktivirati pitanje Sandžaka. Odgovornost za uspon Zukorlića, po Đurkoviću, snosi veliki deo srpske političke elite. Kao duhovno čedo Mustafe Cerića, Zukorlić je oformio jak univerzitet koji je postao osnovni regrutni i obrazovni centar za njegove buduće sledbenike. Kontrolom nad univerzitetom Zukorlić je dobio ključnu polugu za oblikovanje i usmeravanje buduće sandžačke intelektualne elite, mladih i odlučnih ljudi. Time je dobio ključni mehanizam za dugoročno ovladavanje sektorima uprave, a time i stvarne vlasti na ovim prostorima. Đurković je ocenio i da su mere koje preduzima ministar Čiplić štetne po ovu državu,

⁵² „Zapad sprema otepljenje Sandžaka“, Politika, 5. septembar 2010.

⁵³ „Zukorlićeva galama ne sme zaglušiti glasove drugih Bošnjaka“, Politika, 25. jul 2010.

da se njima samo doliva ulje na vatru i doprinosi Zukorličevoj popularnosti.

Dušan Janjić, direktor Foruma za etničke odnose, smatra da sa Zukorlićem treba razgovarati. Po njegovom mišljenju, susret sandžačke delegacije sa američkim kongresmenom Keptom Elisonom je „još jedna opomena Borisu Tadiću da mora da sedne i razgovara sa Zukorlićem“.⁵⁴ Janjić je izrazio i sumnju da je Srbija u stanju da sama nađe uspešan model integracije manjina, te da će joj u tome biti potrebna pomoć sa strane. Po njegovom mišljenju situacija u Sandžaku svedoči o kolapsu vladine politike po pitanju manjina.⁵⁵

Boris Tadić je izjavio da stabilno društvo u Srbiji zahteva veću posvećenost rešavanju pitanja statusa verskih zajednica i nacionalnih manjina. Međutim, istakao je da nije evropska praksa da političke razgovore vode predstavnici verskih zajednica. Treba razdvojiti nacionalno i versko pitanje i razgovarati sa svakim ko ima legitimitet u vlastitoj oblasti.⁵⁶ Tadić je ovom izjavom podržao Ljajića i Ugljanina koje vidi kao političke predstavnike bošnjačke nacionalne zajednice.

Rasim Ljajić, međutim, tvrdi da Sandžak neće biti krizno žarište, jer za tako nešto nema potencijala.⁵⁷ Sličnog je mišljenja i Meho Omerović, član Odbora za bezbednost Skupštine Srbije. On smatra da je teško ekonomsko stanje plodno tle za izazivanje incidenata, ali da Bošnjaci nisu bezbednosna pretnja po državu Srbiju, niti država Srbija tretira Bošnjake drugačije, osim kao ravnopravne građane. Omerović je ipak priznao da je u ponašanju Ministarstva za ljudska i

manjinska prava bilo propusta, pre svega u vezi sa promenom „famoznog Poslovnika“.⁵⁸

Međutim, Zukorlić smatra da ni Ljajić, ni Ugljanin nemaju legitimitet da istupaju kao predstavnici Bošnjaka, ali mogu, kaže Zukorlić, učestvovati u razgovorima kao predstavnici Vlade.⁵⁹ On osporava i legitimitet dve najveće stranke koje, po njegovom mišljenju, ne vode ni bošnjačku, ni sandžačku, nego probeogradsku politiku. I Stranka demokratske akcije Sandžaka i Sandžačka demokratska partija izgubile su, smatra Zukorlić, smisao svog postojanja, odvojile su se od naroda, udaljile od svojih programa i postale taoci svojih pozicija u Beogradu. One su godinama opstajale na međusobnom neprijateljstvu, a to je stvorilo prazan politički prostor za pojavu treće političke opcije.

Bošnjačka demokratska zajednica (BDZ) je nova partija u osnivanju, a predvodi je Emir Elfić. On je izjavio da će BDZ biti stranka demokratskog centra koja će se prvenstveno baviti interesima Bošnjaka i ekonomskim oporavkom Sandžaka. Mogla bi biti i važan faktor smirivanja situacije, ali i interesantan partner opozicionim partijama

58 „Sandžak nije Kosovo“, 23. august 2010. Kada je o propustima reč, zaštitnik građana Saša Janković je izjavio da će pokrenuti postupak protiv Ministarstva za ljudska i manjinska kako bi se utvrdili propusti u njegovom radu. Treba reći i da je poverenik za informacije od javnog značaja Rodoljub Šabić podneo 12 krivičnih prijava protiv NN lica zbog neovlašćenog prikupljanja, korišćenja i falsifikovanja podataka prilikom formiranja posebnih biračkih spiskova. Napokon, Nevena Petrušić poverenica za zaštitu ravnopravnosti je zatražila od Ministarstva da izmeni Poslovnik za konstituisanje nacionalnog saveta Bošnjaka, jer je predviđenom verifikacijom dve trećine mandata narušeno načelo ravnopravnosti. „Ministarstvo je, izjavila je Petrušićeva, postupilo po preporuci i otklanjanjem te diskriminišuće odredbe moj posao je završen. „Ombudsman najavio tužbu“, www.e-novine.com.

59 Pošto su Ljajić i Ugljanin zastupnici Vlade u Sandžaku, nama apsolutno ne smeta da u razgovorima budu kao predstavnici Vlade s druge strane, izjavio je Zukorlić. „Muamer Zukorlić: Želimo pregovore sa Vladom Srbije“, *Danas*, 7. septembar 2010.

54 „Kongresmen SAD lobira za otepljenje Sandžaka“, *Pravda*, 15. septembar 2010.

55 „Kolaps državne politike prema Sandžaku“, www.dw-world.de.

56 „Tadić odbija dijalog sa Bošnjacima“, www.sandzakpress.net.

57 „Sandžak se neće zapaliti“, www.novosti.rs.

u Beogradu.⁶⁰ Teška ekonomska situacija u Sandžaku – Novi Pazar je jednom prilikom opisan kao privredno zgarište - radi u korist nove partije.

UVOD U INTERNACIONALIZACIJU

Ponašanje ministra za ljudska i manjinska prava Svetozara Čiplića i ministra za verske zajednice Bogoljuba Šijakovića u vršenju svoje funkcije polaze od pozicije moći i diskriminacije, a ne dijaloga sa predstavnicima manjina. To ukazuje na nedostatak inkluzivne politike države, kao i političke volje za rešavanje manjinskog pitanja u Srbiji. Ostavka Marka Karadžića državnog sekretara u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava dodatno ukazuje na slabosti tog ministarstva. Državni sekretar Karadžić bio je jedan od retkih predstavnika vlasti koji je jasno i nedvosmisleno govorio o odgovornosti države za poštovanje ljudskih prava, posebno u konkretnim slučajevima nasilja i diskriminacije.

Najavljeni razgovori za 1. oktobar predstavnika izbornih lista nisu održani, a na prethodnom sastanku u Beogradu je bilo očigledno da je postizanje dogovora praktično nemoguće. To je nagovestio i predstavnik Bošnjačke liste Esad Džudžević za koga je neprihvatljivo da se na čelnim funkcijama u nacionalnom savetu nalaze Zukorlićevi ljudi, „jer je on prešao crtu i izazvao nasilje“. Nepopustljiva je i lista Bošjački preporod koja traži da u veću participira sa 5 mandata, koliko je osvojila na izborima. Bošnjačka kulturna zajednica takodje ne odustaje od svojih zahteva, ali ne beži i od izbora, „pod uslovom da na svakom biračkom mestu budu predstavnici OEBS“. Mevludin Dudić je rekao da na izbore koje bi organizovalo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava nemaju nameru da izlaze.

60 Osnivanje stranke podržao je i Zukorlić i ona bi, između ostalog, mogla doprineti da se on rastereti pritiska kojem je već dugo izložen zbog toga što je ušao u politiku, a nije skino ahmediju.

Jelko Kacin, izvestilac Evropskog parlamenta za Srbiju, izjavio je da odgovornost za uspeh dijaloga oko formiranja Bošnjačkog nacionalnog saveta, koji je pokrenut pod okriljem OEBS, leži posebno na Vladi R. Srbije. On je ukazao da su razlozi ovog, kako je rekao, sukoba dublji i leže u lošoj ekonomskoj situaciji u Sandžaku, koji je jedan od najnerazvijenijih regiona u Srbiji, kao i u podeli u islamskoj zajednici, koja datira još od vremena Vlade Vojislava Koštunice. On je takođe ukazao da se ne može izbeći dijalog sa Zukorlićem, iako je on, ne samo građanin nego i muftija: „On ima svoja prava, a odnos prema njemu mnogi u regiji percipiraju i personificiraju kao odnos prema manjinskoj zajednici. Tako se stvara velika kolateralna šteta na štetu obe strane“.⁶¹

Zahtev izvršne vlasti za novim izborima dodatno će potkopati njen ionako nizak kredibilitet. O tome svedoče zahtevi za autonomijom i obnavljanjem Narodnog vijeća Sandžaka, u kojima jedan deo Bošnjaka vidi dodatne instrumente zaštite svog identiteta i manjinskih prava. Zukorlić je izjavio da je autonomija neminovnost, a da je najpoželjniji model autonomija Južnog Tirola, jer postoji prekogranična, odnosno dvojna autonomija, kojom se ne ugrožava identitet ni Italije, ni Austrije.⁶²

61 Tanjug, 3. oktobar 2010.

62 Ideja o autonomiji nije naišla na povoljan odjek. Ocenjena je kao politički neozbiljna (Mirsad Jusufović, SDP), kao ideja osuđena propast (Branko Ružić, SPS). Branislav Pelević, poslanik SNS, je izjavio da ideja nije iznenađenje, da Zukorlićev cilj nije autonomija, nego ujedinjenje sa BiH, da zagovara rat i da bi državni organi morali da reaguju. Za Čedomira Antića zagovaranje autonomije je način da se oslabi Srbija i da muslimanski nacionalizam u oblasti Novog Pazara želi da stvori osnove za političku emancipaciju i otepljenje od Republike Srbije. „Muftija obnavlja ideju partizanskog pokreta“, Politika, 16. jul 2010. Rasim Ljajić, ministar u Vladi Srbije kaže, da je autonomija lansirana radi zadovoljenja strasti mladih ljudi koji tamo žive, a koji ne znaju šta to znači („IZUS poziva na ubranu obnovu autonomije“, Blic, 4. septembar 2010), odnosno šarena laža, plasirana iz markentiških i političkih razloga. Dnevnik, 30. august 2010.

Oslanjajući se na ministre iz redova bošnjačke zajednice (Ugljanina i Ljajića) i ignorišući Zukorlića, Vlada će se, kako vreme bude odmicalo, suočavati sa sve oštijim zahtevima, ali i sa sve užim prostorom za nalaženje kompromisnog rešenja.

U želji da problem svede na volju za moć i ambicije jednog čoveka, Vlada propušta priliku da uoči da problemi u Sandžaku sve više prerastaju u problem bošnjačke manjine sa državom.⁶³

63 „Naša poruka je jasna“, poručio je Zukorlić: „Da bi smo prihvatili državu Srbiju i doživjeli je kao svoju, ona nas mora doživjeti kao svoje građane, a ne kao drugorazredna bića. Mi u tome ne popuštamo, ma koliko to njima paralo uši. Ako oni nas smatraju drugorazrednim građanima, mi nećemo državu Srbiju doživjeti kao svoju domovinu“. „Bonjaci imaju frtalj države“, www.islamskazajednica.org.

ZAKLJUČAK

Situacija u Sandžaku svedoči o kolapsu vladine politike prema manjinama. Rešavanje manjinskog pitanja ne može se zasnivati samo na donošenju zakona, nego i na njihovoj doslednoj i odgovornoj primeni. Osim toga, potrebna je i promena društvene atmosfere za što su odgovorni i vlast i mediji.

Beograd snosi dodatnu odgovornost za izlazak iz sadašnje situacije, jer se ovom problemu do sada nije pristupilo odgovorno. Neke akcije nadležnog ministra bile su neadekvatne i pogrešne, što zahteva ozbiljan napor, kako bi uspeh i napredak mogli biti postignuti što pre.

Vlast u Srbiji svojim ponašanjem u slučaju Sandžaka pokazuje da nije u stanju da sama nađe uspešan model integracije manjina, te da će joj u tome biti potrebna pomoć sa strane.

Konstituisanje Bošnjačkog nacionalnog saveta bilo je okidač za aktiviranje i ostalih nerešenih problema Sandžaka. Problemi u Sandžaku, posebno ekonomski, lakše bi se i brže rešavali ukoliko bi se, bar neka od otvorenih pitanja uspešno zatvorila, pre svega, formiranje nacionalnog saveta.

Političko uplitanje Beograda u odnose unutar Islamske zajednice i uzimanje strane jedne zajednice dovelo je do podele u Sandžaku i destabilizacije situacije. Vlast ne može izbeći dijalog sa muftijom Zukorlićem, jer bi to značilo da ne prihvata realnost.

Imajući u vidu nepomirljive stavove koje zauzimaju izborni akteri, za pripadnike bošnjačke manjine će se, po svemu sudeći, organizovati novi izbori za nacionalni savet. Ukoliko do toga dodje neophodno je da se ti izbori u organizaciji OEBS kako bi se izbegli sukobi i incidenti i dalja radikalizacija.